

ՀՏԴ 809.198.1

Հայոց լեզու

Հասմիկ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ակ. Ս. Արրահամյանի անվան հայոց լեզվի ամբիոնի դոցենտ, ք.գ.թ.

E-mail: ghazarian.hasmik@gmail.com

Շոդեր ՄԻՆԱՍՅԱՆ

ակ. Ս. Արրահամյանի անվան հայոց լեզվի ամբիոնի դոցենտ, ք.գ.թ.

E-mail: Shoger.minasjan@mail.ru

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԱԻՑ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՇԱՐԱՀՅՈՒՍԱԿԱՆ ԱՆԿԱՆՈՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՊԱՐԶ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

Հոդվածում ներկայացվում են ժամանակակից հայերենի շարահյուսական համակարգում առկա այն անկանոնություններն ու շեղումները, որոնք կապված են նախադասության անդամների կապակցման եղանակների՝ առդրության, համաձայնության, խնդրառության հետ, պայմանավորված են շարահյուսությամբ, նախադասության անդամների դրսևորման առանձնահատկություններով:

Բանալի բառեր՝ անկանոնություն, բացառություն, շեղում, նորմ, համաձայնություն, խնդրառություն, առդրություն, շարահյուսություն, նախադասության անդամ, նախադասություն, հնչերանգ, կապակցման եղանակներ

А. Газарян Ш. Минасян

НАРУШЕНИЯ СИНТАКСИЧЕСКИХ НОРМ В ПРОСТОМ ПРЕДЛОЖЕНИИ СОВРЕМЕННОГО АРМЯНСКОГО ЯЗЫКА

В статье представлены неправильные виды синтаксической связи – согласования, управления и примыкания, в современном армянском, которые обусловлены синтаксисом и отличительными особенностями членов предложения.

Ключевые слова: неправильные, исключения, отклонение, норма, согласование, управление, примыкание, предложение, член, предложение, интонация, виды связи

H.Ghazaryan Sh. Minasjan**SYNTACTIC IRREGULARITIES IN SIMPLE SENTENCE OF MODERN ARMENIAN**

This article outlines the irregularities and deviations in sentence member binding, namely collocation, verb government and agreement in Modern Armenian. This is accounted for by syntactic and functional features of sentence members.

Key words: irregularity, exception, deviation, norm, agreement, verbal government, collocation, syntax, sentence member, sentence, intonation, binding

Յուրաքանչյուր գրական լեզու, այն կրող ժողովրդի լեզվամտածողությամբ պայմանավորված, ունի իր որոշակի կանոններն ու օրինաչափությունները, որոնցով էլ ուրվագծվում են լեզվական նորմի սահմանները: Լեզվական նորմը լեզվի զարգացման տվյալ փուլում սահմանված, հասարակայնորեն ընդունված և գործող լեզվական միջոցների համակարգն է, որը պարտադիր է հասարակության բոլոր անդամների համար: Այն պատմական է, ավանդական, հարաբերականորեն կայուն և անփոփոխ՝ ամրապնդված տրամաբանական գործոններով, ավանդությամբ, ճշտությամբ և բարեհնչությամբ:

Լեզվական նորմը, ի տարբերություն համակարգի, իր մեջ կարող է ընդգրկել անկանոնություններ ու բացառություններ: Համակարգային կանոնական ձևերի կողքին գրական լեզվի նորմով կարող են հաստատվել այնպիսի ձևեր, որոնք հակասում են լեզվական համակարգին, այսինքն՝ հակահամակարգային են:

Հայ լեզվաբանության մեջ առաջիններից մեկը Է. Աղայանն էր, որ լեզվի՝ որպես համակարգի բնութագրման մեջ պատշաճ տեղ հատկացրեց հակահամակարգերին: Նա լեզուն համարում է համակարգերի և հակահամակարգերի մի ամբողջություն և նշում. <<Գործածելով հակահամակարգային տերմինը լեզվի նկատմամբ՝ մենք դրանով հասկանում ենք այն բոլոր ենթահամակարգերը, մասնահամակարգերը և առանձնակի իրողությունները, որոնք <<հակասում >> կամ հակադրվում են լեզվի տվյալ փուլի համար կենսունակ, առավել ընդհանուր և միասնական բնույթ ունեցող համակարգերին, ենթահամակարգերին ու մասնահամակարգերին>>:¹ Լեզվական հակահամակարգային իրողությունների պատճառները տարբեր են լինում՝ լեզվի նախորդ շրջաններից պատմականորեն փոխանցումն ու պահպանումը, բարբառներից ու այլ լեզուներից՝ երկարատև շփման ու ազդեցությունների հետևանքով մուտք գործելը, լեզվի տվյալ փուլում առաջացող, բայց դեռևս կանոնական մակարդակի չհասած և համընդհանուր չդարձած իրողությունների առկայությունը, քերականական համաբանությունը և այլն:

¹ **Աղայան Է.**, *Լեզվաբանական հետազոտություններ*, Եր., 2003, էջ192:

Լեզվական նորմից դուրս գտնվող լեզվաձևեր, եթե անգամ համակարգային է, չի կարող ընդունելի լինել, և ընդհակառակը, նույնիսկ լեզվի համակարգին հակասող լեզվաձևեր ի վերջո ընդունելի կարող է դառնալ, եթե լեզվում նրա գոյությունն արդեն իսկ անժխտելի փաստ է դարձել համատարած կիրառության պատճառով: Լեզվական անկանոնություններն ու բացառությունները վերաբերում են լեզվի բոլոր մակարդակներին՝ հնչյունական, բառային, քերականական:

Սույն ուսումնասիրության սահմաններում մեզ հետաքրքրում են ժամանակակից հայերենի շարահյուսական համակարգում առկա օրինաչափ ձևերից շեղվող, բայց լեզվական նորմով ընդունված անկանոնությունները, որոնք կապված են նախադասության անդամների կապակցման եղանակների՝ առդրության, համաձայնության, խնդրառության հետ, պայմանավորված են շարադասությամբ, նախադասության անդամների դրսևորման առանձնահատկություններով: Ստորև կփորձենք դրանց քննությունը կատարել առանձին-առանձին:

1.<<Առդրությունը նախադասության անդամների կապակցման եղանակներից մեկն է, որի դեպքում կապակցվող անդամներից որևէ մեկը չի պայմանավորում մյուսի քերականական ձևը>>:¹ Այդպես են կապակցվում որոշիչն ու որոշյալը, մակբայական պարագան ու ստորոգյալը, համադասական հարաբերությամբ միացած բազմակի անդամները: Բայց կա առդրության մի տարատեսակ, որի դեպքում լրացումն իր լրացյալին պարտադրում է որոշակի թիվ: Դա կոչվում է **թվային կախում**: Այսպես՝ հոգնակի որոշյալներ են պահանջվում՝

ա) երբ ածականով կամ գոյականով արտահայտված որոշիչները կրկնվում են՝ **մեծ-մեծ խոստումներ**, **մանր-մունր հարցեր**, **սուտ ու մուտ բաներ**, **լայն-լայն փողոցներ**, **շարան-շարան մարգարիտներ**, **թել-թել նյարդեր** և այլն:

բ) երբ որոշիչները բազմազանություն են ցույց տալիս՝ **անթիվ մարդիկ**, **բազմաթիվ երեխաներ**, **անհամար առաջադրանքներ**, **այլազան հարցեր**, **բազում ծաղիկներ** և այլն:

գ) երբ բազմակի որոշիչները վերաբերում են տարբեր որոշյալների՝ **կարմիր ու սպիտակ մեխակներ**, **լայն ու ընդարձակ սենյակներ**, **խելոք ու բանիմաց ուսանողներ**, **կարճ ու երկար խողովակներ** և այլն:

Ցանկացած ածականը և մի շարք դերանուններ էլ՝ **յուրաքանչյուր**, **ամբողջ**, **որևէ**, **որևիցե**, **ամեն**, **ամեն մի**, **մի**, պահանջում են եզակի թվով որոշյալ՝ **ցանկացած գործ**, **յուրաքանչյուր մասնակից**, **ամբողջ աշխարհը**, **որևէ մեկը**, **մի մարդ** և այլն:

2.<<Համաձայնությունը կապակցման եղանակ է, որի դեպքում կապակցվող անդամները փոխադարձաբար պայմանավորում են միմյանց քերականական

¹ *Հ. Զաքարյան, Յու. Ավետիսյան, Շարահյուսություն, Երևան, 2009, էջ 11:*

ձևը¹։ Այդպես են կապակցվում նախադասության անդամներից ենթական և ստորոգյալը, բացահայտիչը և բացահայտյալը։

Ենթական և ստորոգյալը համաձայնում են թվով և դեմքով։ Համաձայն օրինաչափության՝ եզակի ենթական պահանջում է եզակի ստորոգյալ, հոգնակի կամ բազմակի ենթական՝ հոգնակի ստորոգյալ, օր.՝ **Ծառը ծաղկեց։ Ծառերը ծաղկեցին։ Ծառ ու ծաղիկ ծաղկեցին։** Դիմանիշ դերանուններով արտահայտված ենթակաների դեպքում համաձայնում են նաև դեմքով, օր.՝ Մի հավք **զարկի ես** մի օր։ Մի հավք **զարկեցիր դու** մի օր։ Մի հավք **զարկեց նա** մի օր։

Օրինաչափությունից կան շեղումներ՝

ա) եթե եզակի թվով ենթական ունի մեկից մեծ թվականով կամ թվականական դերանունով արտահայտված որոշիչ, ապա ստորոգյալը կարող է լինել և հոգնակի թվով (Փողոցով **սլանում էին երկու մեքենա։** Գետինն **ընկած էին** մի քանի գերան), և եզակի (Ընդամենը **հինգ զորամաս է մասնակցում** զորավարություններին։ Քո աշխատանքում **հայտնաբերվել է մի երկու թերություն**)։

բ) եթե բազմակի ենթականերն իմաստով հարաբերակից են և միասին արտահայտում են մեկ հասկացություն, ստորոգյալը դրվում է եզակի թվով, օր.՝ Գարնանային **վար ու ցանքը եռուզեռի մեջ է։**

գ) եթե բազմակի ենթականերն ունեն **յուրաքանչյուր, ամեն, ամեն մի, ոչ մի** դերանուններով արտահայտված ընդհանուր որոշիչ, ստորոգյալը դրվում է եզակի թվով, օր.՝ **Յուրաքանչյուր փողոց ու նրբանցք պետք է բարեկարգվի ու մաքրվի։**

դ) եթե նույն դեմքով բազմակի ենթականները կապված են **կամ, կա՛մ...կա՛մ** շաղկապով, ստորոգյալը դրվում է եզակի թվով։ Օրինակ՝ **Կասմունքի Անուշը կամ Արմինեն։**

ե) եթե բազմակի ենթականերից մեկը նախորդում, մյուսը հաջորդում է ստորոգյալին, այն դրվում է եզակի թվով, օրինակ՝ Այդ ամենից **ջինջ հիշողություն է մնացել** և մի- մի **կսկիծ։**

զ) եթե եզակի թվով ենթական ունի մեկից մեծ թվականով կամ թվականական դերանունով արտահայտված որոշիչ, ապա ստորոգյալը կարող է լինել նաև հոգնակի թվով (Փողոցով **սլանում էին երկու մեքենա։** Գետինն **ընկած էին մի քանի գերան**)։

Հոգնակի կամ բազմակի ենթակայի հետ գոյականով արտահայտված ստորոգյելին սովորաբար լինում է հոգնակի թվով, օր.՝ **Արամն ու Անուշը** մեր դասարանի **առաջավորներն են։** Բայց կարող է լինել նաև եզակի թվով, եթե՝

ա) ենթական հարգական հոգնակի նշանակող անձնական դերանուն է, օր.՝ **Դուք** մեր առաջին **ուսուցիչն եք եղել։**

¹ Հ. Զաքարյան, Յու. Ավետիսյան, Շարահյուսություն, Եր., 2009, էջ 11։

բ)ստորոգելին գնահատող իմաստ ունի և անհոգնական կամ անհաշվելի է, օր.՝ **Երեխաները** մեր երկրի **ապագան են**:

գ)ստորոգելին շեշտում է իր արտահայտած առարկայի ոչ թե քանակը, այլ տեսակը՝ դրվելով անորոշ առումով, օր.՝ **Սրանք** դեռ **երեխա են**:

Յուրաքանչյուրը, ամեն մեկը, ոչ մեկը դերանուններով արտահայտված ենթակայի հետ ստորոգյալը լինում է եզակի երրորդ դեմքով, օր.՝ **Յուրաքանչյուրն** իր գործն է **անում**: Զարդաքանդակներից **ոչ մեկը** մյուսին չի կրկնում: Դիմային անհամաձայնությամբ՝ **յուրաքանչյուրս, ամեն մեկս, ոչ մեկս, յուրաքանչյուրդ, ամեն մեկդ, ոչ մեկդ** դերանուններով արտահայտված ենթակայի հետ ստորոգյալը դրվում է երրորդ դեմքով, օր.՝ **Ոչ մեկս** դա չպետք է **մոռանա**: **Ամեն մեկդ** մի բան է **ասում**: Նշված դերանունների դեպքում ստորոգյալը կարող է դրվել առաջին կամ երկրորդ դեմքով, եթե հոգնակի թվով է, օր.՝ **Յուրաքանչյուրս** մի առանձին գործ **ենք** **անում**: **Ամեն մեկդ** ձեր անելիքն իմացեք:

Համաձայնությամբ կապակցվում են նաև բացահայտիչն ու բացահայտյալը: Համաձայնությունը սովորաբար լինում է դեմքով, թվով, հոլովով և առումով: Անձնական դերանուններով արտահայտված բացահայտյալի դեպքում համաձայնությունը կատարվում է դիմորոշ հոդերով, օրինակ՝ **Ձեզ՝ այլախոհներիդ**, շատերը հանդուրժել չեն կարող: **Ես՝** երկրի **զինվորս**, պատրաստ եմ պայքարել հանուն Արցախի անվտանգության:

Բացահայտիչն ու բացահայտյալը երբեմն կարող են չհամաձայնել՝

ա)թվով, օրինակ՝ **Ամենայն** հոգատարությամբ պետք է վերաբերվենք **երեխաներին՝** մեր երկրի **ապագային**: Զրկվեցինք մեր ամենամեծ **արժեքից՝** մեր նախնիների ժառանգած **տարածքներից**: Ահա մեր **գերազանցիկները՝ Աննան ու Արամը**:

բ)հոլովով, օրինակ՝ Հյուրասենյակները կահավորված են թանկարժեք **կահկարասիով՝ բազմոցներ, սեղաններ, սպասքապահարան, գրապահարան**: Մեր ընտանիքը բաղկացած է **չորս հոգուց՝ ես, մայրս, հայրս ու եղբայրս**, և ապրում է երկսենյականոց բնակարանում: Առաջարկեցի երեք **թատերախաղերից՝ «Վենետիկի վաճառականը», «Տիմոն Աթենացի»** և **«Օթելլո»**, որն է մեկն ընտրել:

գ)դեմքով, օրինակ՝ **Ես** իմ ընտանիքի **զլխավորը**, չէի կարող անտարբեր մնալ՝ տեսնելով այդ ամենը: **Գերազանցիկներդ՝** մեր **հույս ու ապավենը**, հանկարծ մեզ խայտառակ չանեք:

դ)առումով, օրինակ՝ Ադամ, ահա քեզ **ընկեր՝** գեղեցիկ **Լիլիթը**: Դաշտ էր գնացել ամբողջ **գյուղը՝ տղամարդ ու կին, ծեր ու ջահել, աշխատող ու թոշակառու**: Այցելեցինք Սյունիքի **քաղաքները՝ Գորիս, Կապան, Քաջարան, Մեղրի, Միսիան**:

4. <<Շարադասությունը բառերի, նախադասության անդամների, բառակապակցության անդամների, բարդ նախադասության բաղադրիչների շարակարգային՝ գծային որոշակի հաջորդականություն է, որը հնարավորություն է տալիս ձևավորելու խոսքը, նրա միավորների դիրքը և հաջորդականությունը>>:¹ Նախադասության անդամների շարադասությունը կարող է լինել սովորական և շրջուն:

Ա)Սովորական շարադասության դեպքում ենթական սովորաբար նախորդում է ստորոգյալին, օր.՝ **Արևը մայր է մտել: Դու հետաքրքիր մտքեր ունես:** Կան կառույցներ սակայն, որոնցում ուղիղ շարադասությամբ ենթական հաջորդում է ստորոգյալին: Դա բնորոշ է հատկապես անորոշ առումով ենթակա պարունակող նախադասությանը, օր.՝ Սրտիս վրա իջնում է անդորր:

Այսպիսի դեպքերում ենթակայի նախադաս դիրքն է շրջուն, օր.՝ **Անդորր է իջնում** սրտիս վրա:

Բ) Տարաբնույթ (տարադաս) բազմակի որոշիչների սովորական շարադասության նախընտրելի կարգը հետևյալն է՝ գոյական որոշիչ - դերբայ որոշիչ - ածականական դերանուն որոշիչ - հարաբերական ածական որոշիչ - թվական(կամ թվականական դերանուն կամ թվանիշ ածական) որոշիչ - որակական ածական որոշիչ-որոշյալ: Սովորական շարադասության դեպքում այս որոշիչները չեն տրոհվում: Օր.՝ **Սուրճի ջարդված այս բյուրեղապակե երկու գեղեցիկ բաժակները** գցեցի աղբարկո:

Շարադասության նշված կարգը կարող է խախտվել՝

ա/ հետադաս բազմակի որոշիչի դեպքում: Օրինակ՝ **Դա մի փոքրամարմին կին էր՝ տաքօրինակ, ծեր, առողջությունից զրկված, անհրապույր տեսքով և շատախոս:** Այսպիսի հետադաս որոշիչները միմյանցից տրոհվում են ստորակետով կամ միանում են շաղկապով:

բ/ այն դեպքում, երբ առկա է որոշիչ-որոշյալի կայուն կապակցություն՝ տերմինի արժեքով՝ **ելից մատյան, մարած փոխաբերություն, խոսքի մաս, սեղանի թենիս** և այլն, որին ընդունված կարգով նախորդում են մյուս բոլոր ազատ որոշիչները, օրինակ՝ Վերլուծենք **մի քանի հետաքրքիր մարած փոխաբերություն:** Այս բոլոր սպասարկու խոսքի մասերն արդեն ուսումնասիրել ենք:

գ/ այն դեպքում, երբ բազմակի որոշյալներից ամեն մեկն ունի իր որոշիչը, իսկ բոլորը միասին ունեն ևս մի ընդհանուր որոշիչ, որը, անկախ իր արտահայտությունից, նախորդում է մյուս բոլորին: Օրինակ՝ Գրքում տեղ են գտել **բազմաթիվ դաշնամուրային մանրանվագներ, մանկական երգեր, ժողովրդական խմբերգեր:**

¹ **Հ. Զ. Պետրոսյան, Հայերենագիտական բառարան, Եր., 1987, էջ 491:**

5. Ներգործական սեռի բայերի՝ ուղիղ խնդիր պահանջելը ընդհանուր կանոն է: Ուղիղ խնդիրը ժամանակակից հայերենում արտահայտվում է ուղղական հոլովով՝ իրի դեպքում, տրական հոլովով՝ անձի դեպքում: Ընդհանուր օրինաչափությունից շեղվում են **հաղթել, խաբել** և **ունեմ, ունենալ** բայերը: **Հաղթել** և **խաբել** բայերի մոտ ուղիղ խնդիրը թե՛ անձի, թե՛ իրի դեպքում դրվում է միայն տրական հոլովով՝ **հաղթել թշնամուն** և **հաղթել ցավին, խաբել ընկերոջը** և **խաբել կազմակերպությանը**: **Ունեմ** և **ունենալ** բայերը անձ ցույց տվող գոյականների դեպքում պահանջում են ուղղականաձև ուղիղ խնդիր, ինչպես՝ **Ես ունեմ հայր, մայր, եղբայր**: Սրանց կողքին անձնանիշ դերանուններով արտահայտված ուղիղ խնդիրը լինում է տրականաձև, ինչպես՝ **Ես քեզ իմ սրտում ունեմ**: **Մայրս ինձ ունեցել է** քսան տարեկանում:

6. Հանգման խնդիրը սովորաբար լրացնում է չեզոք սեռի բայերին, մի շարք բաղադրյալ ստորոգյալների: Երբեմն, որպես անկանոնություն, լրացնում է զգացական ձայնարկություններին (**ամոթ, վայ, թու** և այլն), որոշ վերաբերականների (**երանի, ափսոս, ավաղ**). **Ամոթ** քեզ նման գոված **իգիթին**: **Երանի** հոգով **աղքատներին**:

Անկանոնություն պետք է համարել նաև հանգման խնդրի՝ բացառական հոլովով արտահայտվելը **կառչել, կաչել, դիպչել** բայերի դեպքում, օրինակ՝ **Նա կառչեց այդ մտքին/մտքից**:

7. Ներգործող խնդիր ունեցող նախադասության ստորոգյալը արտահայտվում է կրավորական սեռի բայով: Սակավ դեպքերում սակայն, ինչպես նշում է Ս. Աբրահամյանը, այն, որպես անկանոնություն, կարող է արտահայտվել չեզոք սեռի բայով: Այդպիսի բայերից են՝ **ամաչել, գոհանալ, վախենալ, նեղանալ, սարսափել, սոսկալ** և այլն: Օրինակ՝ **Նա վախեցավ օձից**: **Նա սարսափեց թշնամուց**: Ըստ Ս. Աբրահամյանի՝ կրավորական և չեզոք սեռերի բայերի ներգործող խնդիրների հարաբերակցության և ընդհանրության մասին է խոսում այն իրողությունը, որ հաճախ միևնույն ներգործող խնդիրը կարող է գործածվել թե՛ կրավորական, թե՛ չեզոք բայերի հետ՝ պահպանելով միևնույն քերականական իմաստը: Հմտ. Ջեկուցողի **ելույթը** միահամուռ հավանության արժանացավ նիստի բոլոր **մասնակիցների կողմից**: Ջեկուցողի **ելույթը** հավանությամբ ընդունվեց նիստի բոլոր **մասնակիցների կողմից**:¹

8. Բազմակի տարադաս որոշիչները նախադաս դիրքում չեն կապվում **և, ու, կամ, թե** շաղկապներով և ստորակետով չեն տրոհվում: Այս օրինաչափությանը չեն ենթարկվում բազմակի հետադաս որոշիչները, որոնք, անկախ իրենց արտահայտության ձևից, միմյանցից տրոհվում են ստորակետով կամ միանում են շաղկապով, օրինակ՝ **Հեծյալները՝ կիսամերկ, կմախքացած, դեմքի մշուշոտ արտահայտությամբ և լուռումունջ**, օրորվում էին թամբերի վրա:

¹ Տե՛ս Ս. Աբրահամյան, Հայոց լեզու, Շարահյուսություն, Եր., 2004, էջ 44:

9. Անվանական է այն անդամ նախադասությունը, որի գերադաս անդամը, որպես կանոն, արտահայտված է գոյականով կամ գոյականական դերանունով, երբեմն՝ ածականով, թվականով, մակբայով:¹

Լինում են նաև անդամ նախադասություններ, որոնց գերադաս անդամը արտահայտված է վերաբերականով կամ ձայնարկությամբ, օրինակ՝ **Վայ** մեզ՝ մոլորյալներին: **Ո՛չ** ինքնակոչ նախագահին: **Երանի** հոգով աղքատներին: **Ա՛յ** քեզ բան... **Ահա** և ես: **Ահավասիկ** իմ ներդրումը: **Ափսո՛ւ**, **հազա՛ր ափսոս** մեր Թլոլ Դավթին:

10. Վերաբերմունքային իմաստ արտահայտող խոսքի մասերի համակարգում որպես յուրահատկություն կարելի նշել **երանի, երնեկ, ափսոս** վերաբերականների՝ գլխավոր նախադասության դերով հանդես գալը: Օրինակ՝ **Երանի** նրան, ում հոգին խաղաղ է ընդմիշտ: **Ափսոս**, որ մենք երբևէ լավ իշխանություն չենք ունեցել:

11. Նախադասության անդամների կապակցման տեսանկյունից անկանոնություն պետք է համարել բուն բացահայտիչ-բացահայտյալի կապակցումը **այսինքն, այն է**՝ շաղկապներով: Օրինակ՝ Նա որոշեց շարունակել հոր մասնագիտությունը, **այն է՝** դարբնություն: Այստեղ **դարբնություն** բառով բացահայտվում է, թե որն է մասնագիտությունը: Նույնպիսի յուրահատկությամբ բնորոշվում են նաև գուգադրական կազմությամբ ստորադասական մի շարք շաղկապներ, ինչպես **չնայած...բայց, թեկուզ ...սակայն, թեպետ... այնուամենայնիվ** և այլն: Կապակցելով նախադասության անդամներ՝ նրանք արտահայտում են այնպիսի հարաբերություն, որն ավելի մոտ է համադասությանը, քան ստորադասությանը: Օրինակ՝ **Թեպետ ընդունակ, բայց ծուլ** այդ մարդուց ոչինչ չէր ակնկալում:

12. Հնչերանգով պայմանավորված՝ որոշ կառույցներում դրական խոնարհման ստորոգյալը արտահայտում է ժխտական իմաստ, իսկ ժխտականը՝ դրական իմաստ: Այսպես՝

-**Տղադ ի՞նչ արեց, աշխատանք ճարե՞ց:**

-**Բա ի՞նչ արեց, ճարեց (այսինքն՝ չճարեց):**

Ու՛ր է այստեղ ծաղիկ, որ հավաքենք (այսինքն՝ ծաղիկ չկա):

Ո՞վ է դաս սովորել, որ ես սովորեմ (Ոչ ոք չի սովորել, ես էլ չեմ սովորել):

Բա ես քո մայրը չե՞մ (այսինքն՝ մայրն եմ):

13. Բայական ստորոգյալներին տրվում են հետևյալ հարցերը՝ **ի՞նչ է անում, ի՞նչ է լինում, ի՞նչ է անելու (լինելու), ի՞նչ է արել (եղել), ի՞նչ արեց(ինչ եղավ), ի՞նչ պիտի անի (լինի)** և այլն: Անվանաբայական ստորոգյալներին տրվող հարցը վերաբերում է ստորոգելիին՝ **ո՞վ է, ի՞նչ է, ովքե՞ր են, ինչե՞ր են, ովքե՞ր կլինեն, ի՞նչ դարձավ, ի՞նչ եղավ, որտե՞ղ է, ե՞րբ էր, ո՞ր երրորդն է, որքա՞ն է, ինչպիսի՞ն է** և այլն:

¹ *Հ. Զաքարյան, Յու. Ավետիսյան, Շարահյուսություն, Ե., 2009, էջ 111:*

Կամ, գիտեմ, ունեմ պակասավոր բայերով արտահայտված ստորոգյալները ոչ մի հարց չեն ընդունում, օրինակ՝ Այդ գործում ես **չկամ**, պարոն: Այն կինն էլ **ունեք** խշխշան մորեր...քորոցը նարնջագույն գլուխ ունեք: Մայրս **ունեք** ձեռքեր բարակ: Անտառը ծանոթ եր նրան, **գիտեք**, թե որտեղ է սիրում բույն դնել միրհավը:

Այսպիսով՝ Ժամանակակից գրական հայերենի շարահյուսական համակարգում՝ պարզ նախադասության սահմաններում, առկա լեզվական նորմով սահմանված օրենքներից շեղվող կազմությունները, անկանոնություններն ու բացառությունները, որոնք կենդանի լեզվի փոփոխականության, զարգացման ու կատարելագործման գործընթացի արդյունք են, համակարգային կանոնական ձևերի կողքին գործում են որպես հակահամակարգային ձևեր:

Գրականություն

1. **Աբրահամյան Ս.** և այլք, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 2, Եր., 1974:
2. **Աբրահամյան Ս.** և այլք, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 3, Եր., 1976:
6. **Աբրահամյան Ս. Գ.** Ժամանակակից հայերենի քերականություն, Եր., 1975
7. **Աղայան Է.Բ.,** Լեզվաբանության հիմունքներ, Եր., 1987:
8. **Աղաջանյան Զ.,** Ձևաբանական նորմ և խոսքի մշակույթի հարցեր, Եր., 2007:
9. **Առաքելյան Վ.,** Հայերենի շարահյուսություն, հատոր Բ, Եր., 1964:
10. **Ասատրյան Մ. Ե.,** Ժամանակակից հայոց լեզու, Եր., 1989:
12. **Ավետիսյան Յու., Զաքարյան Հ.,** Հայոց լեզու. Շարահյուսություն, Եր., 2009:
13. **Խաչատրյան Լ.Մ.,** Լեզվաբանության ներածություն, Եր., 2008:
14. **Պապոյան Ա., Բաղիկյան Խ.,** Ժամանակակից հայոց լեզվի շարահյուսություն, Եր., 2003:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական խորհրդի անդամ, Բ.Գ.Պ., Ս.Ա.Խանյանը: